

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 327(016.1ЄС)

О. Врадій,

*кандидат політичних наук,
науковий співробітник
Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Стаття присвячена дослідженню якісно нових особливостей інтеграційних процесів у Європі, а саме поступовому перетворенню ЄС на автономний центр політичної сили. Аналізуючи історію розвитку Європейського Союзу, автор відзначає нерівномірний і стрибкоподібний характер політичної інтеграції, яка постійно відстає від рівня економічної інтеграції. На його думку, основні елементи політичної системи ЄС вже склалися, причому простежується тенденція до формування більш чітко структурованої політичної системи, об'єднаної на спільних європейських цивілізаційних цінностях.

Ключові слова: федералізм, держава, Європейський Союз, наднаціональні структури, стратегія.

*Врадій А. **Европейский Союз в процессе социально-политических трансформаций***

Статья посвящена исследованию качественно новых особенностей интеграционных процессов в Европе, а именно постепенному превращению ЕС в автономный центр политической силы. Анализируя историю развития Европейского Союза, автор отмечает неравномерный и прерывистый характер политической интеграции, которая постоянно отстает от уровня экономической интеграции. По его мнению, основные элементы политической системы ЕС уже сложились, причем прослеживается тенденция к формированию более четко структурированной политической системы, объединенной на основе общих европейских цивилизационных ценностей.

Ключевые слова: федерализм, государство, Европейский Союз, наднациональные структуры, стратегия.

Vradij A. **EU in processes of social and political transformations**

The new stage of a political development of the EU which is transforming into an autonomous powers centre is analyzed in this article. In comparison with economic integration political one treated to be uneven and discreet. But the main elements of a future whole European political system have been set up and the European Union is on its way toward a final political unification rooted in common values of European civilization.

Key words: EU, supranational structure, strategy, state, federalism.

На сучасному етапі розвитку Європейського Союзу, який уже став однорідним господарським простором із достатньо сформованою економічною системою і єдиною валютою, якісно новою особливістю інтеграційних процесів стає перетворення ЄС на політичну силу. Йде активний пошук нових форм і механізмів створення спільного політичного простору Євросоюзу. Йде і дискусія: у якій формі організується цей європейський політичний простір — федерація, конфедерація або якісь інші форми, але очевидним стає факт прискореного руху до політичної інтеграції Європейського Союзу. Постає питання про ідентифікацію Євросоюзу як економічного і політичного центру світового співтовариства. Гасло «батька Європи» Жана Моне про Сполучені Штати Європи, яке раніше здавалося міфом і химерою, набуває реальних обрисів.

Великомасштабні акції на просторі Європейського співтовариства, який постійно розширюється, не можна реалізувати без політичної волі національних держав, політичних механізмів і узгодженої політичної стратегії. Видатними дослідниками історії новітнього часу В. Ключевським, Ф. Броделем, А. Тойнбі, які аналізували генезис розвитку державності, показано, що економічні інтереси трансформуються в більш широкі суспільні зв'язки, а з них виростає політичний союз. Метою «погодженої стратегії» ЄС є формування політичної системи, а саме: створення Європи як самостійної економічної і політичної сили світового масштабу. Саме тому Євросоюз був не тільки «Європою трестів», але і «Європою держав», і якщо їхні дії спочатку були переважно економічними, то логіка інтеграційних процесів поступово стає дедалі більш політичною. У наші дні будівництво ЄС виходить на більш високий рівень формування політичного союзу держав і наднаціональної влади.

Розірваний у часі і просторі, процес політичної інтеграції відбувається нерівномірно і стрибкоподібно, а тому відстає від економічної інтеграції. Він прямує від секторальної інтеграції (ЄОВС) і формування «однорідного господарського простору» (ЄЕС) до Співтовариства як економічно структурованої системи і потім до політичного Союзу.

Активні імпульси пов'язані з історичними поворотними моментами європейської історії, наприклад, підсумками Другої світової війни, «Великою рецесією» 70-х років, нарешті, з геополітичними зрушеннями і падінням біполярної системи, розвалом соціалістичного табору. Перетворення США в єдину супердержаву стимулює зовнішньополітичну активність ЄС [1]. Неогегемонізм США, відводячи Євросоюзу другорядні ролі, демонструє, як писав колишній прем'єр-міністр Італії Дж. Амато, «спокусу відігравати роль єдиної супердержави, що діє в односторонньому порядку». Стратегія ЄС орієнтована на багатополярний світ, на роль рівноцінного суб'єкта світової політики. «Європа сильна в політичному плані, яка відіграє роль першого порядку на світовій арені», — так сформулював становище ЄС у новій, «просторовій ері» прем'єр-міністр Бельгії Г. Верховстадт. Розширення Євросоюзу на Схід — це не тільки переділ господарського простору колишнього соціалістичного табору, але й формування майбутнього політичного простору, що займає половину європейського континенту, на основі власних цивілізаційних цінностей.

Вихід на пріоритетні позиції політичних компонентів розвитку Євросоюзу диктується і внутрішніми проблемами. Розмах націоналізму в останньому десятилітті, сепаратизм і так званий «національний егоїзм» серед урядів і еліт, радикальні виступи Ле Пена і його прихильників у Європі (популістів, що виступають як проти глобалізації, так і проти Європейського Союзу і його інститутів) — знакове явище сучасності. Йдеться про переплетіння класових, соціальних, етнічних суперечностей, які ні національні уряди, ні Єврокомісія не можуть ні уникнути, ані згладити. Ле Пен і його прихильники виступають з альтернативною програмою денонсації договорів «Європи технократів» і перебудови системи на націоналістичній основі. Соціально-політична нестабільність, загроза громадській безпеці, сплеск тероризму послужили стимулом для формування «територіального простору, заснованого на безпеці, свободі і правосудді» — такою є думка французького экс-міністра у справах Європи, євродепутата П'єра Московічі [2].

Як відзначають західні дослідники З. Бауман, П. Вагнер, Х. Арендт та ін., однією з причин прискореного просування в напрямку політичної інтеграції і посилення наднаціональної влади інститутів ЄС стає ще один феномен останніх років. Західні вчені називають його «вакуумом влади» [3]. Він пов'язаний із кризою державності, з ерозією регулюючих функцій держави, зростанням серед населення недовіри до владних структур. У процесі глобалізації та з настанням нової технологічної ери, національні держави найчастіше демонструють «фрагментарність державного контролю», «іраціональність поведінки», «поведінковий параліч», як в

економічній сфері, так і в питаннях безпеки громадян. Англійський соціолог і філософ З. Бауман пише: «Сучасний політичний суверенітет держав є лише слабкою тінню багатогранної політичної, економічної, військової і культурної автономії держав минулого» [4]. Аналітики ЄС при розробці програми «Європа–2010» відзначали, що національні уряди і держави передають частину своїх функцій приватним і громадським організаціям, церкві і т.ін.

У той же час європейці стають дедалі менш політизованими. Як показало нещодавно проведене опитування громадської думки, тільки 43% громадян європейських країн вважають, що політика відіграє важливу роль у їхньому житті. Крім того, вони не дуже-то й довіряють інститутам влади.

Як з'ясувалося, найбільшу довіру викликають органи місцевого самоврядування: їм довіряє майже половина європейців. А от національному парламенту й уряду довіряють тільки близько 30% громадян країн ЄС, тоді як 60% ставляться до них із недовірою. Політичним партіям не довіряють взагалі 73%. Якщо виключити місцеве самоврядування, то число тих, хто не довіряє жодному з трьох основних політичних інститутів сучасного демократичного суспільства (парламенту, уряду і політичним партіям), досягає 62%.

Звичайно, ці цифри варіюються по країнах. Автори дослідження підкреслюють, що в цілому рівень довіри в країнах Північної та Західної Європи вище, ніж у Південній та Східній Європі. Так у Польщі, де найпоширеніші нігілістські політичні установки, — більше 80% не вірять ніяким національним політичним інститутам.

Ставлення до політичних інститутів демонструє занепад значення політичної боротьби й фактичне зникнення реальної політики з життя європейців. Багато спостерігачів пов'язують це з характером сучасного капіталістичного суспільства, у якому, по суті, є тільки один вимір, який, як цілісна система, містить у собі політику, економіку та культуру. У цій системі всі серйозні політичні рішення приймаються з огляду на існуючий «ліберальний консенсус». Політична сфера втрачає свою автономність і перетворюється в місце застосування тих або інших управлінських технологій, у машину, що штампує політичні рішення. Це не може не позначатися на рівні довіри політичним інститутам.

Картину ослаблення ролі політики в житті суспільства гармонійно доповнює й частково пояснює теорія «кінця ідеологій», вперше озвучена на Заході наприкінці 1950-х. Її прихильники вважають, що політичне життя західних країн перестало будуватися на основі якогось суперництва цінностей, і пов'язують зникнення ідеологій із політичного життя з

настанням ери постіндустріалізму з її новою суспільною структурою та економікою.

У цих умовах традиційні суспільні ідеології — лібералізм, консерватизм та соціалізм, що походять ще з часів Французької революції, втратили актуальність, не відповідаючи новій соціальній реальності. Однак їм на зміну не прийшло ніякої альтернативи. Виник ідеологічний вакуум, який заповнювався завдяки «холодній війні» і протистоянню з СРСР. Після краху радянського блоку безідейність та наголос на технологічності у західній політичній системі стали очевидними для багатьох.

Парадокс, однак, полягає в тому, що, незважаючи на занепад ліберально-консервативної ідеології, кількість європейців, яким близькі консервативні цінності, не зменшується, а, навпаки, зростає. Загроза тероризму, економічний спад, явний крах надій на проголошені на початку 90-х років минулого століття лібералами «кінець історії» і «золоте» століття західної демократії — усе це сприяє посиленню почуття непевності, незахищеності, «малості» індивіда, а отже, і росту потреби у згуртуванні та єдиних цінностях. Попит на консервативну політичну альтернативу в Європі досить великий, але одночасно з ним існує й усвідомлення того, що ліберально-консервативні партії більше не в змозі задовольнити цей попит через свою безликість і всеїдність, що характеризуються політологами як принцип catch-all party («партія, що полює на всіх»). Крім того, один із основних принципів консерватизму — національна орієнтація — все більше вступає в суперечність з найбільш амбітними проектом сучасної Європи — її політичною інтеграцією в рамках ЄС та його конституціоналізацією.

У той же час, більша частина сьогоденних європейських правих тією або іншою мірою примикають до різношерстого табору «євроскептиків», які відстоюють пріоритетність держав перед загальноєвропейськими органами. Невеликим або економічно слабким членам ЄС відстоювання державної незалежності й протистояння найбільш радикальним («імперським») формам європейської інтеграції представляється єдиним шансом хоч якось впливати в майбутньому на політичний і економічний розвиток Старого Світу. Альтернатива — панування «великих та сильних», насамперед Франції та Німеччини.

«Євроскептицизм» багатьох європейських правих, незважаючи на безліч аргументів на його користь (надмірна бюрократизація структур ЄС, слабе врахування інтересів і специфіки окремих країн і регіонів, марнотратна соціальна політика Брюсселя, недостатні видатки на оборону та безпеку і т.ін.), має декілька досить уразливих моментів. По-перше, консерватори і націоналісти фактично добровільно віддають

загальноєвропейський проект лівим лібералам і соціалістам, сприяючи тим самим остаточній загибелі консерватизму в Європі. По-друге, праві не вживають скільки-небудь помітних зусиль для того, щоб «перехопити» цей проект у своїх супротивників, перетворивши Європу переважно ліберально-соціалістичну в Європу консервативну.

Отже, консервативні сили в сучасній Європі перебувають у досить проблематичному становищі. З одного боку, дедалі більше громадян Старого Світу почувають себе розчарованими у домінуванні в європейській політиці лівого лібералізму з його штучною рівністю, політичною коректністю та мультикультуралізмом. Одночасно зростає незахищеність і дезорієнтованість багатьох європейців у світі, що різко змінюється. Вони привітали б появу політичної сили, яка здатна була б дати їм відчуття належності до сильного співтовариства з історично вкоріненою чіткою системою цінностей і координат, що абсолютно не суперечить традиції індивідуалізму, волі та демократії, яка за останні 150–200 років стала частиною європейської ідентичності.

З другого боку, це «соціальне замовлення» залишається без запиту, тому що консервативні сили, які могли б виконати його, по-перше, розрізнені і не мають не тільки спільної світоглядної позиції, але і єдиної програми з найважливіших питань європейської внутрішньої та зовнішньої політики; по-друге, занадто сильно зрослися із ліволіберальною за духом системою сучасної західної демократії; по-третє, прикривають неконструктивним «евроскептицизмом» відсутність консервативної загальноєвропейської альтернативи та свою нездатність відповісти на виклик часу, що зміщує центр ваги світової політики з міжнаціонального і міждержавного на наднаціональний рівень.

Саме тому цей «вакуум влади» національних урядів прагне заповнити наднаціональна влада, інститути Співтовариства шляхом усе більш тісної політичної уніфікації. Кожному етапу євробудівництва передують теоретична розробка шляхів, форм і методів розвитку, яка згодом трансформується у визначену політичну стратегію й оформлюється у відповідних договорах. Історичний контекст дозволяє простежити конфліктно-компромісну динаміку політичної інтеграції, логіку її натхненників і провідників, зіткнення протилежних доктрин. Ідея об'єднаної Європи як «політичної сили» (Ж. Монне) з'явилася ще на початку інтеграції в рамках дискусії про те, що повинно бути спочатку: економічна інтеграція або політична; зі змістовної сторони — «Європа націй» або «Нація-Європа». Її об'єктивна основа — економічна розруха після війни, посилення впливу США, побоювання відновлення Німеччини як економічного конкурента і вогнища милітаризму та «холодна війна», яка набирала ходи [5].

Ідеологом політичної інтеграції, «Федеральної Європи» як єдиного цілого виступив Жан Моне. Він висунув новаторську ідею делегування суверенітету національних держав наднаціональній владі і створення європейського уряду, що суперечило всім канонам двохсотлітнього розвитку в Європі національних держав. Європа «повинна усвідомити свою ідентичність і свій суверенітет», — писав Ж. Моне. Його філософія передбачала взаємодію економічних, політичних і моральних факторів. Він висував тези «фактичної солідарності», «політичної відповідальності», «європейського духу», однорідної економіки і цивілізаційного шляху до Західної Федерації [6].

Нерівномірність економічного і політичного розвитку, суперечності між Англією і Францією, побоювання малих держав і скептицизм США не створювали сприятливого ґрунту для федералістських ідей. Висунувши на перший план концепцію «Нація-Європа», Жан Моне в той час не отримав підтримки. Теоретик західної інтеграції професор Андре Маршаль згодом писав: «Федеральна Європа не химера, але вона ще не дозріла» [7]. У післявоєнній Європі обговорювалися дві доктрини: а) «ліберальна Європа без кордонів» [8] і б) регіональна «солідарна Європа». Перша передбачала ліквідацію митних кордонів, друга — митний, економічний і, як віддалену перспективу, політичний союз. Прихильники ліберальної Європи (М. Алле, К. Віннер, Я. Тінберген) орієнтувалися на автоматичний механізм ринку, вільну конкуренцію при непорушності національного суверенітету і національних економічних політик. Суть цієї концепції була «тільки торговельна, але не економічна, і ринок розглядався не як причина, а наслідок інтеграції» — писав А. Маршаль. З цією концепцією ліберальної Європи була співзвучна і космополітична концепція «мондіалізма» — своєрідний попередник сучасної теорії глобалізації.

Інша група вчених (А. Маршаль, П. Юрі, Ж. Деніо та ін.) висунули концепцію «солідарної Європи» [9], створення автаркічного економічного «простору солідарності» у масштабах Малої Європи. На відміну від «ринковиків», вони пропонували інтеграцію структурну, інтеграцію економічних політик, а не тільки ринку, активну інтервенцію держави, координацію національних політик і захист інтересів Співтовариства. Закладалися теоретичні основи регіональної інтеграції, яка через координацію політик відкривала перспективу формування спільної політики у сфері господарства і ринку. Цей метод регіональної інтеграції був названий «комунітарним», і його сутність полягала в поступовій передачі частини функцій національних держав інститутам

Співтовариства. Фактично, це був перехідний період до більш тісного політичного співробітництва, до політичної системи держав.

Розглядаючи федералістські ідеї з погляду формування єдиної політичної системи ЄС, слід зазначити, що практично до останньої третини ХХ ст. вони були на другому плані: панувала ідея де Голя «Європа держав», «Європа націй». Але проблема політичної Європи не пішла в небуття. Вона трансформувалася в концепцію функціоналізму, яку її теоретик Э. Хаас формулював як перехід «від політично інспірованого спільного ринку до економічного, а потім автоматично і до політичного союзу». Ця концепція була співзвучна з теорією фазності, викладеною в роботах Ф. Махлупа: митний союз, загальний ринок, економічний союз, спільна інтеграція з елементами політичної системи [10]. Теорія функціоналізму, фазності і «комунітарний метод» А. Маршала припускали поетапне формування економічної системи шляхом інтеграції економічних політик та поступове визрівання у політичну інтеграцію.

«Велика рецесія» 70-х років разом із кризою кейнсіанських ідей «керованого капіталізму» призвела до приходу в Західну Європу неоліберальних ідей Ф. фон Хайєка та інших теоретиків ринкового абсолютизму, «цілковито відкритого ринку». Кейнсіанські ідеї «економіки пошиту» змінилися ліберальними поглядами «економіки пропозиції» [11]. Тетчеризм і «рейганоміка», як неоконсерваторські напрями, почали усе більш активно обговорюватися у Співтоваристві. Глобалізація і міжнародний капітал диктували свої закони, і стратегія ЄС не могла їх ігнорувати. Але ЄС прагнув пристосуватися до нових умов. Як пише професор Н. Ябло, ринок розглядається як «існуюча реальність, нормативна модель, простір розвитку», «загальний горизонт» [12]. Але при цьому в ЄС продовжують дотримуватися концепції «комунітарного методу», тобто узгодженого політичного регулювання в масштабах Співтовариства.

В умовах експансії заокеанського капіталу американські теоретики розглядають Співтовариство як якусь другорядну величину. Так, професор Р. Тріффін писав про неефективність національного суверенітету Співтовариства і про більш організований суверенітет США, про розчинення ЄЕС у зоні долара, про автоматичне створення Атлантичного співтовариства. Західноєвропейські вчені відповідають концепцією «блокової економіки» і формування ЄЕС як самостійного центра сили. Академік Луї Арман і професор Мішель Дранкур у монографії «Європейське парі» писали, що «економічна дійсність відвернула Європу від політичного дозрівання, але ставить політичний імператив — створення Федерації, відмінної від США і СРСР, яка заповнить вакуум між ними [13]. ХХ–ХХІ ст. реанімує федералістську теорію. Професор Д.

Сіджанскі у монографії «Майбутнє федералізму в Європі» пише про наступаючу «еру федералізму», про «федералістську революцію», про те, що «федералістська революція» і федералізм — «інтегральна частина європейської культури, заснованої на її відмінності і єдності» [14]. Професор Ж. Рубан, критикуючи «національний егоїзм», сепаратистські устремління деяких урядів, писав, що національний суверенітет — «мала величина, яка дедалі зменшується», а національну незалежність варто розглядати в системі європейської незалежності. В умовах реформи інституціональної структури Євросоюзу ідеологія і філософія доктрини «Європа–держава» доповнюється новими поняттями: «європейський народ», який формує суспільний і політичний простір, «європейське громадянство», яке розглядається не тільки як правова форма, але і як елемент політичного простору, як фактор самосвідомості, «європейська ідентичність», яка вбачається як приналежність до визначеної цивілізації з її культурою, релігією, побутом і історично сформованими традиціями. Регіональна інтеграція розглядається як цивілізаційний процес, багато в чому унікальний і самодостатній [15].

Перебудова існуючої інституціональної структури ЄС стає об'єктом наукової розробки і загальної стратегії. Теза про еру федералізму може бути дискусійною, але фактом є те, що доктрина Де Голля «Європа Націй» вже не має абсолютного пріоритету, а фігурує поряд із доктриною Жана Моне «Нація–Європа». Доктрина «Європа–держава» знаходить свій прояв у формулах провідних державних діячів. Так екс-президент ФРН Ріхард фон Вайцзеккер порушував питання про необхідність політичного Союзу для уникнення етнічних конфліктів. Екс-президент Франції Франсуа Міттеран після об'єднання Німеччини висував формулу «Конфедерації Заходу і Сходу», Голова КЄС Жак Делор — формулу «Федерація держав-Націй». У той же час президент Франції Жак Ширак декларував формулу «Європа народів на службі громадян», а екс-міністр закордонних справ ФРН Йошка Фішер бачив майбутню Європу як «федерацію з парламентом, президентом і єдиним урядом». Поступово з тіні виходить концепція «Європа–держава» і береться на озброєння інтеграційної стратегії як одна з майбутніх моделей політичної Європи. Процес визрівання політичного простору не є стихійним, він — результат погодженої і деякою мірою вимушеної стратегії Євросоюзу, обумовленої конкретно-історичними обставинами і викликами епохи. Інтеграційна стратегія ЄС від початку була спрямована на формування митного, економічного, валютного, а також політичного союзу. Вона виходить із принципу економічної і політичної взаємозалежності, цивілізаційної основи та ідентичності частини європейського континенту. Ця стратегія будується на узгодженні

національного і наднаціонального регулювання, ринкової і конституціональної інтеграції, економічних і політичних важелів управління процесом євробудівництва в масштабах спочатку «Малої», а потім і розширеної Європи. Вона виробляється як теоретиками Єврокомісії, так і вченими країн ЄС і є компромісом між національною і наднаціональною владою, проходить етапи економічної і політичної інтеграції, роблячи акценти то на економізмові, то на федералізмові відповідно до конкретних умов, змінюючи тактику, але не залишаючи кінцевої мету — економічно і політично об'єднану Європу, форма якої — конфедерація або федерація — ще не визначена. Початкові етапи розвитку ЄС ґрунтувалися — використовуємо формулу Жака Делора — на «стратегії економічного прагматизму», яка була спрямована на реформу господарської структури, соціально-економічну стабілізацію, ліквідацію технологічного відставання від США і на протистояння американському прагненню створити «атлантичну зону вільної торгівлі» [16]. Курс на формування однорідного господарського простору при ліквідації застарілих промислових баз, забезпечення контрольованої інфляції, ресурсозберігаючого типу виробництва (аграрна, технологічна, соціальна Європа), європейського програмування був, як вважає автор, політично погодженою стратегією функціонального просування ЄС до політичної уніфікації. Це стало результатом політичної кооперації, політичного мислення і волі, «федеральної економічної політики» [17].

Світова економічна і фінансова криза 70-х років відкриває нову фазу інтеграції — одночасне просування до валютно-економічного і політичного союзу. Доповідь Давіньйона (1970 р.) закликала до політичної уніфікації. План Вернера (1970 р.) щодо валютного союзу припускав створення наднаціональних структур: центру управління економічною політикою і системи центральних банків, що передбачало перехід частини національного суверенітету до інститутів співтовариства. Депутат французьких Національних зборів Жан Пудевін у статті «Крок за кроком» писав: «Погоджуючись на створення єдиної валюти, європейські держави допускають відмову від володіння одним з основних знарядь національної політики» [18]. Стратегія політичної інтеграції знаходить свій прояв у низці документів і практичних інституціональних перетворень. З'являється «Доповідь Тіндемаса» (1975 р.) про перетворення «дев'ятки» у політичний блок федеративного або конфедеративного типу зі спільною зовнішньою політикою і політикою безпеки і відповідним конституційним оформленням [19]. Співтовариство робить кілька кроків у цьому напрямку: три комісії — ЄОВС, Євратом і ЄЕС — зливаються воедино, розширюються прерогативи Європарламенту, що обирається прямим

голосуванням (1979 р.), створюється перший політичний орган — Європейська Рада. Єдиний європейський акт (1984 р.) містив «замасковані» тези політичної інтеграції (визначення та запровадження спільної європейської політики у сфері зовнішніх зносин; досягнення якомога більшої координації позицій держав-учасниць у політичному та економічному аспектах безпеки; зважання кожної держави на позиції інших держав-учасниць, а також на інтерес, який представляє прийняття та здійснення спільних європейських рішень [20]). Головним підсумком інтеграційної стратегії ЄЕС стало утворення вперше в історії органічної структури — Співтовариства, нової міжнародної форми міждержавного і наднаціонального співробітництва, політичної кооперації і створення наднаціональної влади з власними важелями керування і фінансових ресурсів. Генеральний секретар КЄС Е. Ноель стверджував, що «Співтовариство більше, ніж міжурядова організація. Його інститути мають власне обличчя і широкі повноваження» [21]. Можна констатувати, що «система Моне», як її назвали західні теоретики, дала паростки політичної інтеграції і до кінця XX століття сформувалася у визначену політичну систему. Це був своєрідний перехідний період підготовки до створення політичного фундаменту і політичної надбудови майбутнього Європейського Союзу. Історичні зміни на зламі XX–XXI століть визначили і поворотні моменти в інтеграційній стратегії ЄС. Прихований паралелізм економічної і політичної інтеграції попередніх етапів поступово трансформувалася в економічну і політичну конвергенцію. Була поставлена задача реконструкції інститутів Співтовариства, перетворення його у «політичну силу», «супердержаву», відновлення інституціональної системи на федеральній основі. Європейський простір у масштабах Співтовариства починає розглядатися не тільки як географічний, соціально-економічний, але і як політичний простір.

Нова фаза активного визрівання політичної інтеграції дала свої реальні результати. Європейське Співтовариство трансформувалося в Європейський Союз (1992 р.). Його політичні компоненти утворюють три опори: спільний ринок, спільна зовнішня політика і політика безпеки, а також правосуддя і юстиція. Розширюються компетенції Європарламенту, який відтепер утврджує склад Комісії і найважливіші міжнародні договори. Було намічено розширення ЄС і реформування його інституціональної структури. Амстердамський договір (1997 р.), Договір у Ніцці (2000 р.) і низка інших документів ЄС передбачають не тільки спільну валюту і соціальний вимір, але і військовий вимір, європейську ідентичність у сфері оборони і безпеки. Запроваджується європейське громадянство. Завершився процес ратифікації Лісабонського Договору, який повинен

об'єднати всі існуючі договори і наблизити Європейський Союз до остаточного оформлення його політичної системи.

Втім, слід зазначити: яка б не була доля Лісабонського Договору, елементи політичної системи ЄС уже склалися. Створений Маастрихтським договором Європейський Союз — це нова якість в інтеграційному процесі. Це елементи формування політичної системи з єдиною європейською валютою, європейським громадянством, європейською армією, європейською ідеологією «ідентичності» (європейської родини, європейського народу і т.д.). І, мабуть, це незворотна тенденція до більш чітко структурованої політичної системи, об'єднаної на власних цивілізаційних цінностях Західної і Східної Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глухарев Л. Политические компоненты развития Евросоюза // Современная Европа. — 2003. — № 2. — С. 26.
2. *Le Monde*, 10 decembre 2000.
3. Хаасс Р. Американський дослідницький центр про проблему розширення НАТО // <http://www.day.kiev.ua/1997/11/15/digestdigi.htm>.mht
4. Бауман З. Индивидуализированное общество. М., 2002. — 390 с.
5. Глухарев Л. Политические компоненты развития Евросоюза // Современная Европа. — 2003. — № 2. — С. 28.
6. *Monnet J. Memoirs.* — London : Collins, 1978. — P. 346.
7. *Marchal A. L'Europe solidaire,* Paris., 1964. — P. 262.
8. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка. М., 1980. — С. 52–56.
9. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка. М., 1980. — С. 267, 69.
10. *Euroforum 68. L'Europe dans le monde de demain.* Saarbruck, 1968. — P. 123–124.
11. Глухарев Л. Политические компоненты развития Евросоюза // Современная Европа. — 2003. — № 2. — С. 30.
12. *Probleme economique.* — № 276. — 22 mai 2002.
13. *Armand L., Drancourt M. Le Pari European,* Paris, 1968. — P. 17–19.
14. Сиджански Д. Федералистское будущее Европы: от Европейского сообщества до Европейского Союза. — М.: Российск. Гос. Гуманит. Ун-т, 1998. — С. 15.
15. *Draft Treaty establishing a Constitution for Europe. Title I: Definition And Objectives Of The Union, adopted by consensus by the European Convention on 13 June and 10 July 2003* // http://europa.eu.int/futurum/constitution/part1/title/index_en.htm
16. Кернз В. Вступ до Права Європейського Союзу. — К., 2002. — С. 379.
17. Глухарев Л. Политические компоненты развития Евросоюза // Современная Европа. — 2003. — № 2. — С. 31.
18. *Le Monde*, 19–20 decembre, 1970.
19. Див. наприклад: Tindemans L. Report on European Union 1975–1976 // Bulletin of the European Communities. Supplement. — Brussels, January 1976.
20. Сорон Ж-Л. Курс з європейських інституцій : європейська головоломка. К. 2001. — С. 86.
21. Див.: Noel E., *Les mages de L'Europe,* Paris, 1976.